

Háború utáni megújulás

Nagyot ugrunk az időben Nagyvárad történetében, de nemcsak évtizedeket, hanem politikai rendszert is átugrunk mostani írásunkban. A Monarchia idejében történeteket egy időre elhagyjuk, és egyenesen a népi demokrácia első éveiben Nagyváradon történetekről tudósítjuk a kedves olvasót.

A Nagyvárad számára 1944. október közepén véget ért második világháború mély sebet ejtett mind a város testén, mind a lakosság nagy részének lelkében. 1945-ben kezdték hazatérni a hadifoglyok és a koncentrációs táborokba elhurcolt nagyváradai zsidó közösség életben maradt tagjai, a város pedig kezdett magához térni mind közigazgatásilag, mind gazdaságilag. Mindent újra kellett szervezni a hivataloktól a legfontosabb élelmiszerek és közszükségleti cikkek gyártásán át azok észszerű elosztásáig.

Idősebb iparos mesélte e sorok írójának, hogy a városházától kapott fekete-, illetve horganyoztlemezzel-kiutalást az Andrényi cég Nagyvásár téri üzletében váltotta be a bádogos. Az alapanyagokat a műhelyében feldolgozta, és rövid idő múlva már az említett boltba szállította a kályhacsövet, szeneslapátot, vödört, teknőt és más fontos, akkoriban hiánycikknek számító árucikket. Ugyanígy volt ezzel a többi kisiparos és kisüzem is, hiszen a háború utáni első hónapokban szinte minden ipari termék hiányzott a boltokból, és majdnem mindent „pontra” vagy jegyre, illetve kiutalásra lehetett kapni. Nem volt ez másképp az élelmiszerekkel sem. Sok minden hiányzott, azonban a lelkesedés, a felszabadulás miatt érzett öröm pótolta a hiányosságokat – emlékezett vissza a szemtanú.

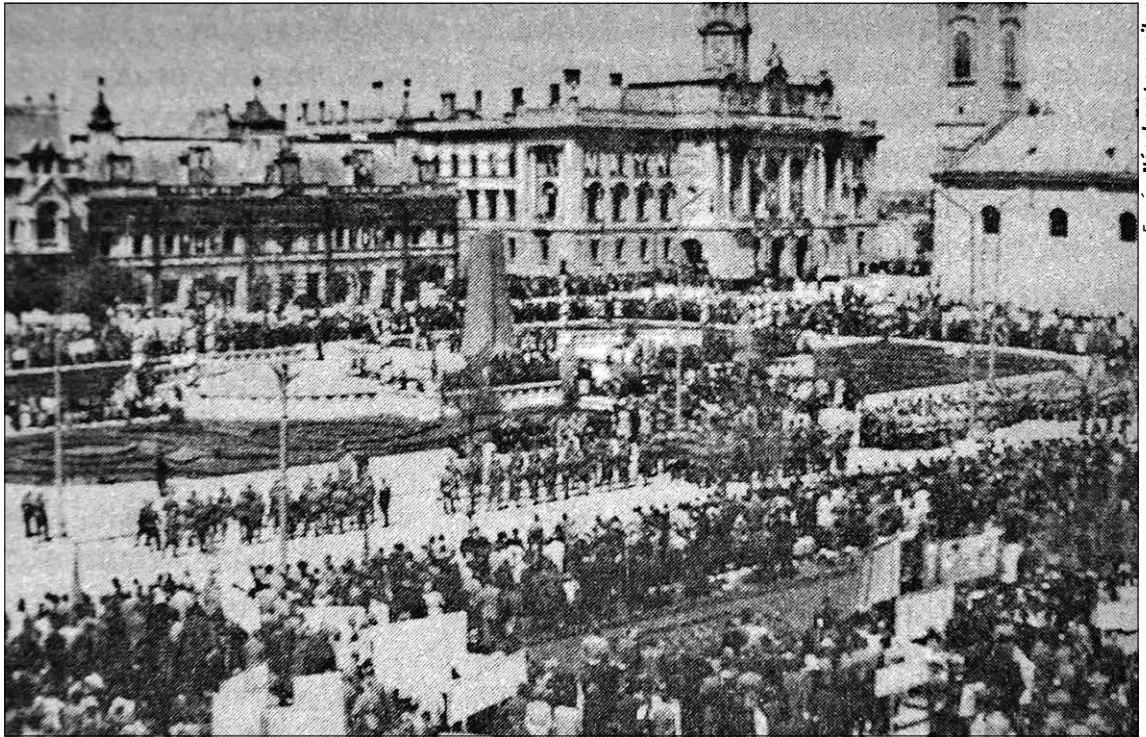
Az élet azért lassan visszatért a rendes kevékvágásba. Látszik ez a napilapok hirdetéseinben is. A polgár már vásárolni akart, mégpedig – hogy csak az érdekességeket ragadjuk

ki a sorból – művészlemez, paplant, használt ágyneműt, cséplőgépet, anilinfestéket, zsák-szőnyeget, mély gyermekkocsit, télikabátot, szekeret. Eladók is egyre többen hirdettek, mégpedig zsákot, varrógépet, szőnyeget, állólámpát és egyéb használati cikket. Bó volt a kínálat állásokban is. Pápay Jutka például első osztályú cipézszeget keresett, más angolra fonásához nőket (rokka van), megint más az illatszerészszakmába gyakorlott eladónőt. Azonkívül gyakorlattal bíró csomagolót, könyv- és papírszakmában járatost, fényképező retusórt alkalmaznának a vállalkozó iparosok, kereskedők. A szolgáltatók is mocoognak már, varrógépet, zongorát, írógépet javítók ajánlják szolgálataikat.

Most azonban térjünk vissza a város ostrom utáni állapotához, és nézzünk bele a korabeli lapokba. A harcok nyomainak eltakarítása, az üzemek és gyárak újraindítása volt az új vezetés gondja mindenekelőtt. A romok... Hogy fogalmat alkossunk a belváros állapotáról, idézzünk pár sort Ványai Mária *Hidak a viharlámpa fényében* című könyvéből.

„Másnap, hétfőn (1945. február 5-én), tanítás után az otthon kapott két kerek pénzből az egyikkel a Garasos hídfőnél jegyet váltottam. A híd deszkapadozata töredékes, hiányos, sikamlós, nagyon csúszós volt. A városháza irányába jól ismertem az utat. Kátyús volt mindenütt a járda. Pillanatra megálltam az Andrényi vasáru üzletház kiégett, kormos-üszkös oszlopsora előtt. Bent a bútortartó összeborogatva, a még álló polcok üresek voltak.”

Amint korabeli leírásokból tudjuk, a Kosuth utca és Fő utca sok épülete megsérült az ostrom alatt, általában kisebb találatokat kaptak az ezekben az utcákban álló házak, így a Fekete Sas palota is. Komolyabb találatot kapott a Kishíd sarkán álló Dunkel-ház – teljesen kiégett, le kellett bontani –, akárcsak a Fő utcán a Szent István-palota. Sanyarú sorsa volt a városháza épületének is. Idézzük újra Ványai Máriát: „A városháza tetőszerkezete teljesen leégett. A padlástér, a nagyterem feletti mennyezet beszakadt. Az emeleten az ajtók, ab-

Forrás: Népakarat c. napilap

Május elsejét ünneplik 1945-ben az akkor Malinovszkij marsall nevét viselő váradi főtéren

lakok kiégték. A szennyvízelvezető csatorna-rendszer meghibásodott. A vízvezeték-hálózat tönkrement. A pincében több mint egy méter magasan volt a vízszint. A villamoshálózat a víz martaléka lett. A levéltárat még a bombázások, majd az ostrom elől a pincébe hordták; a vízből mentették, ami még menthető volt. Néhány viszonylag épségben maradt helyiséget kiürítettek, és ott szárították a levéltári anyagot. A mérnökök keresték és szerencsére megtalálták az eredeti tervrajzát. Nagyon gondosan, tégláról téglára bontották a tönkrement épületrészeket.”

Volt tehát munka elég, hisz városszerke romok és fosztogatások nyomai. Azonban az élet élni akart, a lelkes városvezetés pedig mindent megpróbált, hogy minél hamarabb újra rendes kerékvágásba lendüljenek a dolgok. A legfontosabb a felrobbantott Kishíd pótlása volt. Ebben nagy segítségére voltak a városvezetésnek a helyben állomásozó katonai alakulatok, ezek a polgári erőket segítve emberi és gépi erőt is bevetettek, így hamarosan elkészült egy pontonhíd, majdnem a városházával egy vonalban. Közben pedig épült az ideiglenes fahíd, a majdani betonhíd elődje. Ez azonban a következő fejezet témája lesz.

Térjünk most vissza a romos házak számbavételére és a károk felmérésére, ugyanis a romeltakarítást aránylag gyorsan befejezte a város lakossága. El kellett kezdeni tehát az újjáépítést azért is, mert lakáshiány volt, és a

kiégett, kifosztott boltokat is újra kellett indítani. Ezt mindenki tudta és megértette, azok is, akik kiadó lakást vagy üzlethelyiséget kerestek. De az állástalan építőipari munkások szempontjából is fontos volt az újakezdés.

A *Népakarat* című napilap 1945. június 15-én megjelent száma a következőt írja: „Többször is beszámoltunk már arról, hogy Nagyváradon bizottság alakult az építkezések beindításának gyorsítására. Az említett bizottságnak végtére is sikerült megtörni a közönyt és rábírnivala a tőkét arra, hogy más, kétségtelenül sokkal több hasznot hajtó, de a társadalomra és a dolgozókra nézve káros befektetés helyett a kevesebb nyereséggel járó, de mindenkire nézve hasznosabb célt, az építkezést szolgálja.”

A súlyosan megrongálódott Szent István-palotát például az épület tulajdonosa, az Orsolya rend le akarta bontani, azonban az idézetben említett bizottsággal való tárgyalások után elállt a tervtől, és az épületben lévő nyolc üzlethelyiséget hat évre ingyen bocsátotta olyan kereskedők rendelkezésére, akik vállalták a helyiségek rendbehozatalát és a tetőszerkezet helyreállítását. Egy-egy üzlethelyiség felújítása akkori pénzben átlag 20-30 millió lejbe került.

„Eddig öt cég vállalta ezt az egyezséget, úgyhogy a munkálatok napokon belül meg-

(folytatás a következő oldalon)

Háború utáni megújulás

(folytatás az előző oldalról)

➤ kezdődnek. Ezen a téren a város is komoly áldozatot hozott. A törvény ugyanis biztosítja a város ama jogát, miszerint a kibombázott épületeket kisajátíthatja. Ettől azonban a város ezúttal eltekintett, módot talált a tulajdonosoknak a felépítésre, tekintettel a hatalmas lakás- és üzlethiányra, sőt elengedte az építkezési taxát is, mely igen nagy összeg, mert minden esetben az építkezési költségek hét százalékát teszi ki.” Magánszemélyeknek is adtak ki engedélyeket, például a Velence-parton három, a Kommendáns réten öt lebombázott ház helyére kaptak építkezési engedélyt a károsultak.

Közben a város is építkezésbe kezdett. Megkezdték a Báthory (ma C. Dobrogeanu-Gherea) utcai népfürdő építését, rendbe hozták a Schlauch tér és a Fő utca sarkán lévő föld alatti illemlhelyet, és új építésébe kezdtek az akkori Sztálin (korábban Bémer, ma Ferdinand) téri Sebes-Körös parton. Hozzáálltak a városháza rendbehozatalához is.

A városháza műszaki osztálya nagyszabású tervet dolgozott ki a Bunyitay liget Munkás ligetté való átalakítására is. A tervben szerepelt a ligetben található „egészségtelen és bűzös szeméttároló” felszámolása, majd az egész terület egy szintre hozása és teljes rendezése. Az új ligetet a budapesti Városliget mintájára tervezték, szabadtéri színpaddal, mutatványos résszel és szórakozóhelyekkel. Az építkezések tehát beindultak olyannyira, hogy hamarosan hiány lett építőipari segéd munkásokban, és a még munkanélküli pár kőműves is hamarosan álláshoz jutott.

Voltak azért problémák, nem is kicsik. Ugyancsak a *Népakarat* című napilap egyik 1945-ös lapszáma *Lopják a háborús kárt*

szenvedett épületek értékes anyagát címmel közölt cikket. Idézzünk néhány sort az írásból! „A bombázások során és az ostrom alatt a város hatalmas károkat szenvedett. De nemcsak a hivatalos város szenvedett sokat a bombázások idején, hanem magánosok is, és még ma is egyes városrészekben: Velencén és a Nilgesztelep környékén kiégett házak mellett visz el utunk. Bent a város szívében is áll több romház. A Hübschenberger, volt Ritoók Zsigmond utcán és a Schubert utcán. E romházak anyaga a tolvajok martaléka.”

Vajon miért nem intézkedtek akkoriban a város vezetői valamilyen határozatról arra vonatkozóan, hogy a romos, kiégett épületek tulajdonosai kötelesek legyenek gondoskodni a még használható építőanyagok megővéséről? Ki tudná ezt ma már megválaszolni?

Mindenesetre a cikkben olvashatunk olyan épületről is, ami nem sérült meg sem a bombázáskor, sem az ostrom alatt. Ez pedig az akkoriban Mátyás király nevét viselő (ma Kolozsvári) úton álló iskola épülete volt. „A múlt év augusztus hava óta – mondják az arra lakók – senki sem törődik az épülettel. Az iskola épülete csak kissé sérült meg az 1944. június 2-i bombázáskor és 1944. szeptember 6-án. Az egyébként masszív épületben a felszabadító orosz hadsereg egyik élelmezési raktára állott. Ma üres, egy lelket sem találni az épületben. De nincs már az épületnek egyetlen ablaka, egyetlen ajtaja sem. Megítélésünk szerint csak itt 30-40 millióra becsülhető a kár.”

Mint látjuk, nehéz idők voltak, sok lelkesedés és munka kellett a megújuláshoz, a város újra élhetővé és életképesé tételéhez. Következő lapszámunkban tovább emlékezünk ezekre az időkre a korabeli sajtó segítségével.

Farkas László